

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-5>

УДК 338. 48 (1-22) (477.44)

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ВІННИЧЧИНІ

DEVELOPMENT OF RURAL GREEN TOURISM IN VINNYCHINA

Табенська Оксана Ігорівнакандидат економічних наук, старший викладач,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9629-9366>**Tabenska Oksana***Vinnitsia National Agrarian University*

У статті досліджено туристичні атракції, традиції, звичаї, обряди Поділля, які започатковують і відроджують у межах ефективного розвитку сільських територій. На сучасному етапі, необхідно спрямовувати свою діяльність, за можливістю для створення сприятливих умов відновлення фізичних і духовних сил населення. Тривалі негативні емоції, постійні стресові ситуації виснажують організм людини, знижують продуктивність, опір різноманітним хворобам. Саме сільський зелений туризм за допомогою чистого повітря, екологічних продуктів, занурення в традиції і звичаї українського народу, пробуджує цікавість, відволікає від поточної ситуації та налаштовує на розвиток і нові здобутки. Необхідно зазначити, що в даному регіоні ефективно розвивається транскордонне співробітництво з Республікою Молдова. Відбуваються міжнародні подорожі, фестивалі, зокрема, «Дністрові передзвони», «Мамину сорочку пригорну до серця».

Ключові слова: туризм, сільський зелений туризм, інноваційна кластерна модель, засоби розміщення туристів, апітуризм, транскордонне співробітництво, синергійний ефект.

The article examines tourist facilities, traditions, customs, and ceremonies of Podillia within the framework of effective rural development. It should also be noted that cross-border cooperation with the Republic of Moldova is effectively developing in the region. International trips and festivals are held, in particular «Dniester calls», «I will shelter my mother's shirt to my heart» in the village of Busha. It is rural green tourism, with the help of clean air, ecological products, immersion in the traditions and customs of the Ukrainian people, that awakens curiosity and distracts from the current situation. It should be noted that the «Tourism Development Program in Vinnitsia Region for 2020–2030» provides for the implementation of a set of measures to improve the management system of the tourism industry, the creation and improvement of the regulatory and legal framework for tourism activities, the modernization of the existing material and technical base, the preservation and restoration of historical and architectural monuments of the spiritual culture of the people, improvement of advertising and information activities, marketing research, representation of the region at all-Ukrainian and international tourist exhibitions, creation of conditions for the development of rural green tourism. At the current stage, the most popular types of tourism for the purposes of travel in Vinnitsia are: cultural and educational, health and wellness, recreational, rural green tourism, event, sports and active tourism. Renewing the spiritual dimension brings leadership into your life. Spiritual renewal is your core, your center, your commitment to your own value system. It feeds from sources that inspire, elevate you, and bind you to the eternal values of humanity. When you leave behind the noise and disharmony, of the city and fully surrender to the harmony and rhythm of nature, you return to important tasks refreshed. And each person has his own, very personal way of spiritual renewal. For some, such a source of renewal can be immersion in great literature, others communicate with nature.

Keywords: tourism, rural green tourism, innovative cluster model, means of accommodation of tourists, synergistic effect.

Постановка проблеми. В умовах інтенсивних геополітичних змін, транскордонне співробітництво потребує суттєвих змін, перш за все, це зумовило розширення кордо-

нів з Європейським Союзом. Це актуалізує питання щодо удосконалення національного законодавства, оскільки відсутність єдиних нормативно-правових та інших стандартів

транскордонного співробітництва, наближених до стандартів Європейського Союзу, уповільнює темпи його розвитку. Інша проблема, це організаційні аспекти транскордонного співробітництва та доступність інформації щодо можливих напрямів співробітництва.

Аналіз досліджень і публікацій. Підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільського туризму, проблеми та перспективи розвитку сільського туризму, ідентичність націй, переваги створення туристичних кластерів, теоретичні аспекти диверсифікації, державну підтримку підприємництва: традиційні символи і магічні ритуали українців, розвиток сільського туризму через створення туристичних кластерів досліджували провідні вчені, зокрема: Мазур С. А., Прилуцький А. М., Анопрієнко В. О. Огієнко А. В., Клочковська В. О., Клочковський О. В., Петрук В. Г., Мальська М., Бошота Н. В., Коляденко С. В.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Варто зауважити, що потребує подальших досліджень недосконалість законодавчої бази для сільського зеленого туризму; координація сільського зеленого туризму на рівні області, району; професійна освіта господарів агроосель та персоналу; пільгове кредитування та надання субсидій; а також преференцій для осіб, які створюють сприятливі умови для розвитку сільського зеленого туризму, а також удосконалення діяльності професійних громадських об'єднань.

Але для того, щоб даний вид туризму стабільно розвивався, необхідно формувати його господарський механізм: організаційні, економічні та правові аспекти діяльності. Найбільше уваги потрібно приділяти організації скоординованих стосунків між учасниками (суб'єктами) зеленого туризму; що потребує вирішення питання оподаткування, тарифів на житло і послуги, системи маркетингу, гарантій щодо прийому та обслуговування гостей, певних стандартів обслуговування; законодавчому та правовому оформленню та підтримці „сільського зеленого туризму” на рівні держави.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У статті заплановано дослідження туристичних атракцій, традицій, звичаїв, обрядів Поділля, які започатковують і відроджують у межах ефективного розвитку сільських територій. В регіоні досить розвивається транскордонне співробітництво з Республікою Молдова. Відбуваються міжнародні подорожі, фестивалі, зокрема, «Дністрові передзвони»

в селі Оксанівка, «Мамину сорочку пригорну до серця» в селі Буша.

Провести дослідження ефективного розвитку сільських територій, напрямів підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільського зеленого туризму, переваг створення інноваційної кластерної моделі для розвитку регіонів.

Звернути увагу на питання, яким чином за допомогою кластерної форми організації підприємства можливо удосконалити механізм управління, спеціалізацію, кооперацію, раціонально використовувати територіальний поділ та ресурси.

Виклад основного матеріалу дослідження. Подільський економічний регіон має вигідне економічно-географічне положення, що визначається його сусідством з промислово розвиненим центральним регіоном та Поліським, Карпатським, Південним економічними регіонами та Республікою Молдова. Його територією проходять важливі автомобільні та залізничні магістралі, що сприяє розвитку економічних зв'язків з усіма головними центрами України – Києвом, Одесою, Львовом, Івано-Франківськом, Чернівцями та Дніпровськими центрами – Дніпром та Запоріжжям.

На думку вчених, значні перспективи в регіоні має розвиток біотехнологічної індустрії, виробництво лабораторного та спеціального промислового обладнання, виготовлення екологічно чистих харчових продуктів, впровадження нових рекреаційних та оздоровчих технологій на основі high-tech кластерів.

Регіон має також туристично-рекреаційні можливості, використання яких може бути покращено шляхом формування кластерів сільського зеленого туризму, виробництва народних промислів. Завдяки присутності в регіоні кваліфікованих трудових ресурсів, сировини для виробництва будівельних матеріалів, є необхідні можливості для формування потужних будівельних кластерів, які можуть залучати як великі, так і малі та середні підприємства для будівництва як в регіоні, так і за його межами.

Вінницька область володіє значним потенціалом, зокрема природними ресурсами, трудовими, виробничими і культурними ресурсами, що дає змогу розглядати регіон як об'єкт для залучення як вітчизняних, так і зарубіжних інвестицій [1, с. 371–375].

Розглянемо основні аспекти «Програми розвитку туризму у Вінницькій області на 2021–2027 роки». Прийняття Програми обу-

мовлено необхідністю створення цілісної ефективною системи, яка має на меті розбудову конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби, як зовнішнього так і внутрішнього туриста, та забезпечення на цій основі комплексного розвитку територіальних громад області, їх соціально-економічного зростання за умови раціонального використання та збереження екологічної рівноваги, історико-культурної спадщини тощо.

Також першочергового вирішення вимагає питання ефективного використання природних рекреаційних ресурсів. Світова практика доводить, що доходи від туризму, за умови ефективного використання рекреаційного потенціалу, можуть стати основним джерелом наповнення бюджету територій, а на рівні дестинації – підвищити рівень зайнятості населення та забезпечити зростання його доходів.

Створення низки туристично-екскурсійних маршрутів дозволить гармонійно поєднати привабливі умови відпочинку і подорожей для повного задоволення потреб найвимогливіших туристів.

Вінниччина має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму, а саме: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів.

Вінниччина туристична з кожним днем набирає оберти щодо подальшого розвитку потенціалу у даному напрямку діяльності, що дає можливість в подальшому генерувати значний інтерес як вітчизняних, так і іноземних туристів до туристичних цікавинок регіону [2].

Необхідно зазначити, що Ямпільщина (Вінницька область) розташована на перетині шляхів. Зручне географічне розміщення та сусідство з Республікою Молдова відкривають ще більші перспективи для розвитку туризму у громаді. Через Ямпільщину прямує міжнародний велосипедний маршрут «Смарагдовий шлях».

Ямпільська міська рада також активно працює над впровадженням його елементів у населених пунктах громади, кожний з яких матиме своє обличчя та напрямки розвитку. Ямпільщина – край з унікальним багатством природи покладами пісковика, якому до 500 мільйонів років. Сама природа малює на камені дивовижні картини, які є неймовірним явищем, проте ці картини мало відомі широкому загалу.

Туристичні атракції державного історико-культурного заповідника «Буша» відображені на рис. 1.

Продовжуємо віртуальну подорож Вінниччиною. Село Клембівка – відома на весь світ вишивка, в селах Михайлівка, Цекинівка Пороги – мешканці століттями займаються вирощуванням винограду та виробництвом крафтового вина, Довжок – це село героїв та захисників УНР, Оксанівка – відомі печери та пам'ятка культури – «Оборонний монастир», Петрашівка та Миронівка приваблюють прогулянкою на човниках по річці Мурафа, Гальжбіївка зустрічає гостей в інтерактивному музеї народних ремесел, Велика Кісниця – визнана велосипедна столиця України, де встановлюється пам'ятник велосипеду та музей його історії, Безводне – край лісів та грибів.

Понад річку Русавою розкинулось колишнє фабричне містечко – Клембівка. В його цехах, в свій час, працювало майже 600 робітниць. Вони виготовляли 52 різновиди виробів. Особливою популярністю користувались блузи, а саме: жіночі і дитячі. Ще до революції клембівські вишивальниці завойовували почесні грамоти і золоті медалі на міжнародних виставках за кордоном.

Туристичні атракції села Клембівки Ямпільського району Вінницької області відображені на (рис. 2).

У селі жінкам і дівчатам відомі секрети вишивки, і як найдорожчу спадщину передають матері дочкам любов до вишивання. Навчають мережити й вишивати, творити на полотні чарівну гаму барв. Клембівські вишиванки вражають своєю вишуканою оригінальністю.

Сорочки чоловічі, скатерки, портьєри. Особливо відома вишивка срібними нитками. Клембівчанок з давніх часів вважали найкращими вишивальницями. У 1880 році вони навіть готували вишивки для сукні російської імператриці Марії Олександрівни, дружини Олександра II. У кінці XIX століття кращі зразки клембівської вишивки були відібрані на Всесвітню виставку у Чекаго для презентації українського народного декоративного мистецтва.

З незапам'ятних часів тут ще й виготовляють традиційні килими, які своїми узорами сягають у часи трипільської культури.

Щодо церковної архітектури, то перша церква була збудована прихожанами у 1746 році, вона була, в цілому, дерев'яною й проіснувала лише 125 років. Нову кам'яну церкву, на честь Успіння Пресвятої Богоро-

Рис. 1. Туристичні атракції державного історико-культурного заповідника «Буша» [3]

диці, вже почали будувати у 1846 році, а закінчили у 1865 році.

В наш час, Клембівка залишається провідним центром народної вишивки у Могилів-Подільському районі та його околицях. Влітку, напередодні Дня Незалежності України, в селі відбувається Міжнародний фестиваль народної вишивки та мистецтв «Мамину сорочку пригорну до серця».

Також в с. Клембівка створюють та запроваджують і інші напрями розвитку регіону. В ідеї проекту, який започатковують місцеві мешканці, важливим є бажання відкрити нове сприйняття піщаника не тільки, як будівельного матеріалу, а як витвору мистецтва, який створила сама природа. Привернути увагу місцевого населення, так і всієї України до скарбів – каменю та мистецтва роботи з ним. Варто зазначити, що проектом передбачається відкриття першої в Україні унікальної Алеї з кам'яними картинами просто неба, які будуть розташовані у парку над Дністром [3].

Проектна модель взаємовідносин у транскордонному кластері відображена на (рис. 3).

Відродження української ментальності, повернення людини до природи, власного буття відбувається також в селі Оксанівка, що розташоване біля Ямполь, зазначає голова районної Громадської організації «Туристична Ямпільщина», мешканка Ямполь і Оксанівки Мирослава Марченко.

Біля Дністра кілька років тому облаштували відпочинкову зону, а один із пагорбів перетворили на сільський міні-Буковель. Якщо сніг випадає, улаштовують там катання на лижах і санках, Масниці святкують. Туристам майтер-класи з пов'язування хусток та доїння кози влаштовують, навчають пекти хліб у печі. Влаштовують самодіяльні концерти та старовинні обряди сватання презентують туристам нелише з України, а інших країн світу.

А ще водять на екскурсії, адже поряд із селом, дещо північніше від Оксанівки, в урвищах на лівому березі Дністра ще у другій половині XIX ст. виявили стародавні печери. А в них – різночасові петрогліфи, від епохи бронзи до пізнього середньовіччя, та залишки мегалітичних конструкцій біля печер і підйомний матеріал епохи палеоліту.

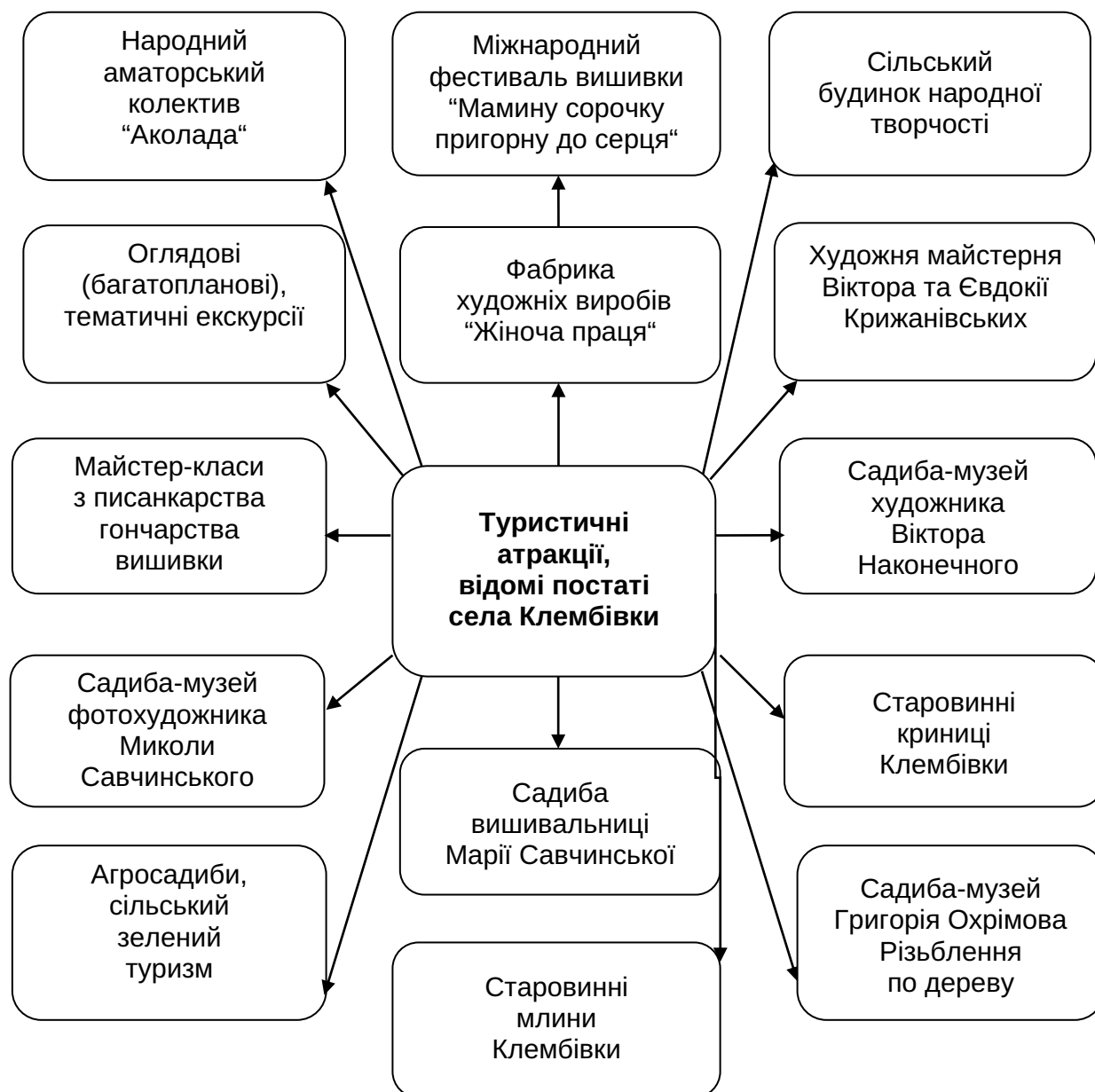

Рис. 2. Туристичні атракції села Клембівки Ямпільського району

Джерело: сформовано автором за даними [3]

А на початку століття науковці віднайшли залишки печерної церкви сімнадцятого століття – монастиря-фортеці. Це унікальна пам'ятка культової та оборонної скельної архітектури. Там налічується 27 приміщень, вирубаних у 47-метровій товщі крейдяних відкладень. На стінах всередині та зовні зафіксовано декілька десятків наскельних зображень, викарбуваних у породі та намальованих фарбою.

Серед них переважають хрести і геометричні фігури, а також є вершники, зооморфні фігури та корабель, літери і написи. Наскельні зображення в печерах Оксанівки не мають аналогів в Україні.

Окрім того, неподалік є залишки рахманського цвинтаря. Легенди розповідають, що саме тут, на березі Дністра багато років тому у печерних келях жили божі люди – рахмани, або ж брахмани, які прийняли християнство. Цвинтар був аж до 70-х років минулого століття.

У межах спільного проекту «Україна-Молдова», з'явилися партнери з молдавської сторони і разом з ними обговорили такі питання щодо зеленого туризму. Створили туристичний маршрут, який передбачає дослідження атракцій в Молдові, а саме: залишки фортеці в Сороках, останки поселення мезоліту і неоліту, Свіча подяки, музеї міста [4].

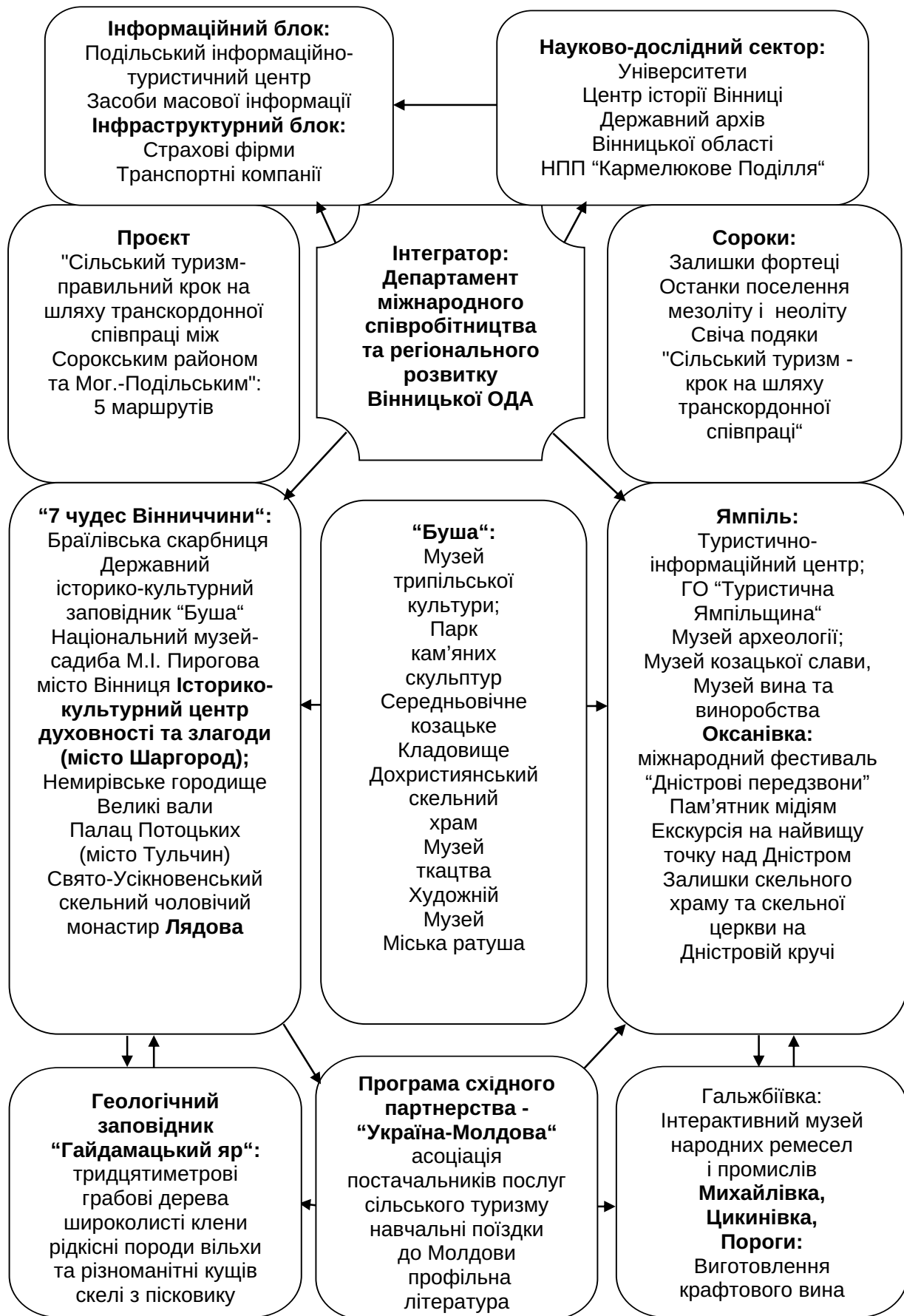

Рис. 3. Модель взаємовідносин у транскордонному кластері

Джерело: сформовано автором

Туристичні атракції села Оксанівка Ямпільського району відображені на (рис. 4).

Цікавим для туристів стане поїздка до сіл Гальжбіївка та Оксанівка, які знаходяться поруч. В Гальжбіївці діє «Музей народних ремесел та промислів», а його засновник і керівник Галина Собко проведе для відвідувачів екскурсію, наповнену розповідями, легендами та оповідями про історію цих сіл, їх мешканців та неймовірні події, які з ними пов'язані.

В межах виконання Плану заходів Програми розвитку туризму у Вінницькій області, працівниками Департамент міжнародного співробітництва та регіонального розвитку та Громадської організації «Громадський простір 2.0» було організовано навчання з питань розвитку туризму, яке відбулось на території зеленої садиби «Подільська родина» у с. Гайове Барського району.

Семінар на тему: «Успішні практики розвитку сільського зеленого туризму в регіоні» відвідали представники громадськості та бізнесу сільського зеленого туризму Вінниччини.

Під час заходу голова громадської неприбуткової організації Вінницький обласний

осередок «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні», господиня садиби «Подільська родина» Оксана Бас підсумувала власний досвід з даного питання та надала цінні рекомендації для тих осіб, які прагнуть розвивати сільський зелений туризм.

В свою чергу, заступник голови Громадської організації «Освітній простір 2.0» Вікторія Турчак розповіла про бізнес-моделі та джерела залучення коштів для власної справи і провела практичне заняття із створення власної бізнес-моделі в сільському зеленому туризмі. Після чого, окремі представники груп презентували свої напрацювання.

Також експерт в галузі управління бізнесом Галина Іванченко надала практичні поради по впровадженню брендінгу в сфері туризму та запропонувала учасникам семінару розробити концепцію бренду для власної справи, які згодом презентували свої розробки.

Зокрема, присутні оглянули садибу «Подільська родина» та прийняли участь у майстер-класах з виготовлення «янголів» з місцевих трав та випіканні «чарівних жайворонків» з тіста. Також ознайомились з

Рис. 4. Туристичні атракції села Оксанівки Ямпільського району

Джерело: сформовано автором за даними [4]

обрядом сватання та іншими традиціями, продегустували страви подільської кухні, приготувані в печі та разом із ковалем викували із заліза підкови на щастя.

У результаті, учасники навчального семінару набули практичних навичок з організації та роботи сільських зелених садиб, а також поділилися власними досягненнями у сфері туризму [5].

Розглянемо туристичні атракції садиби «Подільська родина» (рис. 5).

На Вінниччині у місті Бар запрацював стартап-проект зі створення ресторану крафтових середньовічних страв «Кухня Бони», названий на честь засновниці міста – польської королеви Бони Сфорци.

«Наш проєкт став переможцем обласного конкурсу бізнес-планів підприємців-початківців. Свою ідею назвали «Кухня Бони» – на честь засновниці міста королеви Бони Сфорци, а спозиціювали як домашній крафтовий ресторанчик на свіжому повітрі... Для містян і туристів страви готуватимемо і презентувати-

мемо наближено до того, який це мало вигляд у часи середньовіччя», – повідомила Бас.

Необхідні ресурси використовують на облаштування на горі Бони Сфорци у селі Чемериси-Барські, що поблизу міста Бар, ресторану, в якому на відкритому вогні готуватимуть прості сезонні страви з місцевих продуктів, але зі смачними особливостями. Це печені ребра, ковбаса, м'ясо, дичина, птиця, риба, овочі, також голубці часів Бони Сфорци, бігос по-барськи, квашенину, домашній хліб, паляниці, пироги, пампушки, пончики тощо [6].

Проєкт міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проєкт «ПРОМІС») спрямовано на зміцнення муніципального сектору в Україні, впровадження ефективного демократичного управління та прискорення економічного розвитку шляхом підвищення спроможності українських міст у сфері демократизації врядування та місцевого економічного розвитку; створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього бізнесу; підтримку процесу децен-

Рис. 5. Туристичні атракції садиби «Подільська родина»

тралізації та інтегрованого планування розвитку на місцевому, регіональному та національному рівнях.

Швидкий доступ до знань у сфері ведення бізнесу, а також до можливостей вдосконалення власних бізнес-навичок у засновників та менеджерів бізнесів є запорукою для сталого та ефективного розвитку будь-якої бізнес-діяльності, в тому числі, й соціальних підприємств. Вагомим завданням «Програми» є впровадження різноманітних освітніх ініціатив для соціальних стартапів, налагодження експертної підтримки для діючих соціальних підприємців [7].

Ринкові умови змушують суб'єктів господарювання до пошуку резервів підвищення ефективності діяльності сфери туризму як складової частини соціально-економічної системи. Туристична галузь є найбільш перспективним, динамічним, рентабельним виробництвом, каталізатором економічного зростання економіки регіонів і країни загалом. У ній повною мірою акумулюються туристичні ресурси, сучасна інфраструктура, кадровий потенціал, використання яких створює можливість отримання значних доходів.

Модернізація здійснила свою обіцянку змінити життя на краще. Але вона виконала це наполовину. На майже кожен позитивний аспект модернізації можна навести негативний. Життя стало безпечнішим, але з'явилися нові небезпеки і вони набувають глобального характеру. Модерні технології ще ніколи не сягали таких висот, однак модернізація в найближчі 20–25 років загрожує глобальною катастрофою через вичерпаність природних ресурсів на планеті [8].

Екосистеми пропонують нам значний потенціал для розробки економічних моделей, здатних задовольнити потреби людства. Якщо ми спостерігатимемо за природою, то побачимо, що екосистеми розвиваються в напрямку досягнення все вищих рівнів ефективності та різноманітності завдяки внескам усіх гравців. Еволюція передбачає постійну тенденцію до збільшення продуктивності та більшої різноманітності. Тож цей процес буде з використанням технології збереження ресурсів, що сформована на всіх рівнях бізнесу, науки, культури та освіти [9].

Прикордонна співпраця все частіше трактується як один з інструментів поліпшення соціально-економічної ситуації в регіонах. Так, на думку експертів Національного інституту розвитку сучасної ідеології, розвиток прикордонних територій актуальний з наступних причин:

- прикордонні території отримують можливість відновити і більш ефективно розвивати економічні, культурні та гуманітарні зв'язки, використовувати налагодженні прикордонні контакти в механізмах співпраці з сусідніми країнами;

- використання географічного положення як євразійського транзитного коридору дозволить отримати частку геоекономічної ренти;

- процеси транскордонного співробітництва в економічно несприятливих регіонах будуть превентивним заходом для недопущення конфліктів і передумовою активізації соціально-економічного розвитку.

Практика розвитку прикордонного туризму свідчить, що одним з ключових факторів успіху стають:

- модернізація пунктів пропуску туристів на територію суміжної держави;

- вирішення питань медичного страхування та обслуговування туристів;

- формування єдиних туристичних продуктів, маршрутів і дестинацій;

- вирішення проблеми доступності туристичної інформації для туристів.

Формування прикордонних туристичних кластерів дозволяє більш продуктивно реалізувати потенціал розвитку різних сегментів туризму у прикордонних регіонах. Така практика може стати ефективним інструментом соціально-економічного розвитку прикордонного регіону [10].

Висновки. У статті досліджено туристичні атракції, традиції, звичаї, обряди Поділля, які започатковують і відроджують у межах ефективного розвитку сільських територій. Мальовнича природа, неймовірні полонини з безліччю унікальних польових квітів, кручі Дністра, спокій та відновлення духовних та фізичних сил.

Також, необхідно зазначити, що в даному регіоні ефективно розвивається транскордонне співробітництво з Республікою Молдова. Відбуваються міжнародні подорожі, фестивалі, зокрема, «Дністрові передзвони» в селі Оксанівка, «Мамину сорочку пригорну до серця» в селі Буша.

Національною академією наук України започаткували проєкт «Національної стратегії створення і ведення транскордонних кластерів» як інструменту здійснення державної регіональної політики у транскордонних регіонах з метою підвищення конкурентоспроможності останніх.

Необхідно продовжувати дослідження переваг створення інноваційної кластерної моделі для розвитку регіонів на основі синергійного ефекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ставська Ю. В., Вовк В. Ю. Інвестиційна привабливість Вінницького регіону. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 3 (14). С. 371–375.
2. Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2016-2020 роки. Департамент міжнародного співробітництва та регіонального розвитку облдержадміністрації. URL: <http://www.dmsrr.gov.ua/arx%20d1%96tekturn%20d1%96pamyatki,un%20d1%96kaln%20d1%96rodzinki-yamp%20d1%96lshhini> (дата звернення: 25.01.2021).
3. Туристичні родзинки Ямпільщини. Департамент міжнародного співробітництва та регіонального розвитку облдержадміністрації. URL: <http://www.dmsrr.gov.ua/turistichn%20d1%96-rodzinki-yamp%20d1%96lshhini> (дата звернення: 9.01.2021).
4. Мніх А. Дауншифтинг мимоволі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2706942-oksaniivka-selo-ake-duze-hoce-zalisitisa-na-karti.html> (дата звернення: 28.07.2022).
5. На Вінниччині проведено семінар з розвитку туристичної галузі. URL: <http://vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/20091-na-vinnichchini-provedeno-seminar-z-rozvytku-turystychnoi-haluzi> (дата звернення: 28.07.2022).
6. У місті Бар запрацювала королівська середньовічна «Кухня Бони». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3121081-u-bari-zapra-cuvala-korolivska-serednovicna-kuhna-> (дата звернення: 28.07.2022).
7. Стратегії соціального партнерства. *Проект міжнародної технічної допомоги "Партнерство для розвитку міст" (Проект ПРОМІС)*. URL: <http://pleddg.org.ua/ua/> (дата звернення: 20.01.2021).
8. Гібернау М. Ідентичність націй. Київ : Видавництво «Темпора», 2012. 304 с.
9. Мікула Н. А., Толкованов В. В. Транскордонне співробітництво : посібн. Київ : Видавництво «Крамар», 2011. 259 с. URL: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2012/10/Book_Trnskordonne_final_14-Aprill11.pdf (дата звернення: 20.08.2021).
10. Меленюк В. О., Тивоненко Г. І. Наукові основи формування прикордонних туристичних кластерів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 6. С. 93–97. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2021/17.pdf (дата звернення: 20.08.2021).

REFERENCES:

1. Stavskaya Yu. V., Vovk V. Yu. (2018) Investytsiina pryvablyvist Vinnytskoho rehionu [Investment attractiveness of the Vinnytsia region] *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: Economy, Business and Management*, 3 (14), 371–375. (in Ukrainian)
2. Prohrama rozvytku turyzmu u Vinnytskii oblasti na 2016-2020 roky [Tourism development program in the Vinnytsia region for 2016-2020]. Retrieved from: <http://www.dmsrr.gov.ua/arx%20d1%96tekturn%20d1%96pamyatki,un%20d1%96kaln%20d1%96rodzinki-yamp%20d1%96lshhini>. (in Ukrainian)
3. Turystychni rodzynky Yampilshchyny [Tourist highlights of the Yampil region]. Retrieved from: <http://www.dmsrr.gov.ua/turistichn%20d1%96-rodzinki-yamp%20d1%96lshhini>. (in Ukrainian)
4. Mnikh A. Daunshyftynh mymovoli [Downshifting involuntarily]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2706942-oksaniivka-selo-ake-duze-hoce-zalisitisa-na-karti.html>. (in Ukrainian)
5. Na Vinnichchini provedeno seminar z rozvytku turystychnoi haluzi [A seminar on the development of the tourism industry was held in Vinnytsia]. Retrieved from: <http://vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/20091-na-vinnichchini-provedeno-seminar-z-rozvytku-turystychnoi-haluzi>. (in Ukrainian)
6. U misti Bar zapratsiuvala korolivska serednovichna «Kukhnia Bony» [In the city of Bar, the royal medieval «Bona's Kitchen» became operational]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3121081-u-bari-zapra-cuvala-korolivska-serednovicna-kuhna->. (in Ukrainian)
7. Stratehii sotsialnoho partnerstva. Proiekt mizhnarodnoi tekhnichnoi dopomohy "Partnerstvo dlia rozvytku mist" (Proiekt PROMIS) [Social partnership strategies. International technical assistance project «Partnership for Urban Development» (PROMIS Project)] Retrieved from: <http://pleddg.org.ua/ua/>. (in Ukrainian)
8. Hibernau M. (2012) Identychnist natsii [Identity of nations] Kyiv: «Tempora», 304. (in Ukrainian)
9. Mikula N. A., Tolkovanov V. V. (2011) Transkordonne spivrobotnytstvo: posibn [Cross-border cooperation] Kyiv: «Kramar», 259. Retrieved from: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2012/10/Book_Trnskordonne_final_14-Aprill11.pdf. (in Ukrainian)
10. Meleniuk V. O., Tyvonenko H. I. (2021) Naukovi osnovy formuvannia prykordonnykh turystychnykh klasteriv [Scientific basis of formation of border tourist clusters] *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 6, 93–97. Retrieved from: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2021/17.pdf. (in Ukrainian)